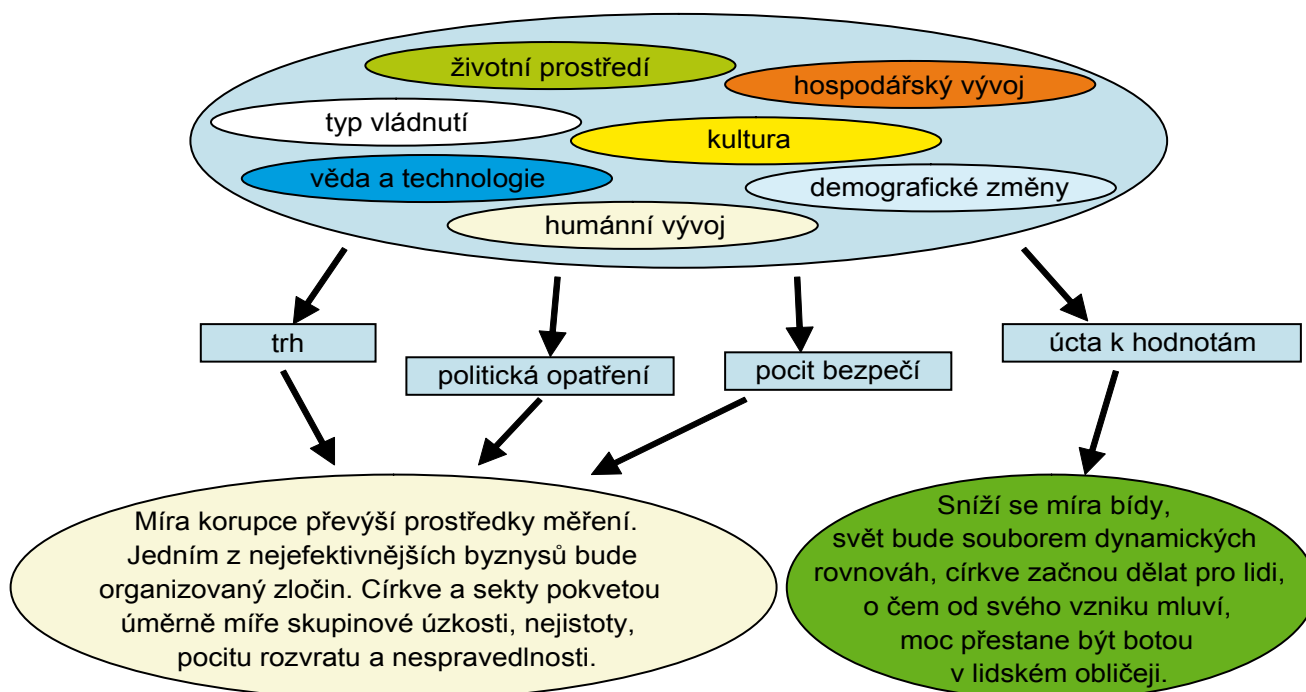

Zdroj: Dana Řezníčková

Sedm klíčů

Naznačuje nám nedávná minulost, jak by mohla vypadat budoucnost světa?

Zdroj: Adam Horký

Rámeček 1: Sedm klíčů

Jaký bude svět v prvních třiceti letech našeho století? Co bude hnacími silami změn? Jakými směry se vývoj může ubírat? Do jaké míry a s jakou pravděpodobností lze budoucích třicet let vyvodit z minulého třicetiletí?

Mnoho lidí řekne, že z minulosti budoucnost neplyne. I malé odchylky výchozího stavu mají důsledky, které se dají odhadnout s tím menší pravděpodobností, čím je odhad časově delší. „Jediné poučení, které plyne z dějin, je, že z nich žádné poučení neplyne,“ by v tomto směru byl možný výklad známého výroku.

Nebo nám nedávná minulost našeho světa přece jen naznačuje, jak by mohly vypadat jeho pravděpodobné budoucnosti?

Přibližně tisíc odborníků ze 40 různých světových institucí vychází ve Třetím výhledu na stav globálního životního prostředí, vypracovaném v roce 2003 pro OSN (Global Environment Outlook 3), z minulých třiceti let. Co se dá z jejich zprávy odhadnout?

Asi málokoho překvapí, že hlavními hnacími silami, které promění svět, bude sedm klíčových veličin: vývoj lidské populace neboli demografické změny, hospodářský vývoj, dále vývoj, který OSN označuje jako humánní – ten je v rozvojových a rozvinutých zemích vymezen odlišně a patří do něj například očekávaná délka života, podíl lidí, kteří umějí číst a psát, ale i podíl funkčně negramotných lidí i dlouhodobá nezaměstnanost. Kromě nich věda s technologií, dále typ vládnutí neboli správy světa, kultura a nakonec životní prostředí. Těchto sedm klíčů světa se bude vyvíjet ve vzájemných vztazích, nadto čtyřmi možnými způsoby, které byly nazvány scénáři. Tři z nich vycházejí spíše z praxe, čtvrtý spíše z teorie, chce se mi říci, že ze zbožných přání.

Dostane-li se na první místo „trh“, převáží ve světě hodnoty dnešní průmyslově rozvinuté společnosti. Sociální i politické vztahy budou sloužit rozmnožování bohatství, „růstu“. Bude se prohlubovat globalizace a liberalizace. Bohatí a mocní se budou jistit proti problémům plynoucím ze sociálních vztahů a stavu životního prostředí. Některé nevládní organizace a lidé chovající se jako občané se budou pokoušet o usměrnění vývoje, leč, jak se často můžeme dozvědět, na čem se nedokáží dohodnout politici, odborné společnosti ani ministerstva, provede za nás všechny svým drtivým dopadem ekonomika. Státy a zákonodárci, politická moc, společnost i ekonomika tedy budou kontrolováni „trhem“, to znamená interakcemi malých skupin lidí kontrolujících nejmocnější nadnárodní společnosti. Ze zkušenosti minulých let je možné soudit, že míra korupce převyší prostředky měření. Jedním z neefektivnějších byznysů bude organizovaný zločin. Církev a sekty pokvetou úměrně míře skupinové úzkosti, nejistoty, pocitu rozvratu a nespravedlnosti.

Dostanou-li se na první místo politická opatření, vztah mezi vládami a šéfy korporací se obrátí. Se všemi důsledky a riziky převáží regulace, plánování, zdaňování, byrokratizace. Lze si představit předení nějak husté sociální sítě i rozhodnutí ve prospěch ochrany životního prostředí. Trh bude sloužit politické moci. Svět budou kontrolovat interakce malých skupin politických byrokratů. Přesněji řečeno, stejně jako v předchozím případě, interakce toho, co nosí ve svých hlavách. Ze zkušenosti minulých let je možné soudit, že míra korupce převyší prostředky měření. Jedním z neefektivnějších byznysů bude organizovaný zločin. Církev a sekty pokvetou úměrně míře skupinové úzkosti, nejistoty, pocitu rozvratu a nespravedlnosti.

Do třetice se může stát, že na první místo se dostane potřeba bezpečí. Socioekonomický a ekologický stres povede ve velmi neklidném světě k vlnám násilí. Mocní a bohatí budou uvažovat o ochraně. Ve velkém vzniknou chráněné a opevněné, vzájemně propojené enklávy – ghetta? – v moři bída. Tam bude nadále živý „trh“. Svět budou kontrolovat interakce malých skupin politických byrokratů propojené s malými skupinami kontrolujícími korporace. Ze zkušenosti minulých let je možné soudit, že míra korupce převyší prostředky měření. Jedním z neefektivnějších byznysů bude organizovaný zločin. Církev a sekty pokvetou úměrně míře skupinové úzkosti, nejistoty, pocitu rozvratu a nespravedlnosti.

Nakonec možnost čtvrtá, sen – udržitelný svět. Převládne úcta k životu, hodnotám, tolerance, spolupráce mezi vládami, korporacemi, občany, svět bude souborem dynamických rovnováh. Sniží se míra bída, zadlužení a oplzlého bohatnutí, moc přestane být botou v lidském obličejí. Církev buď začnou pro lidi dělat, o čem od svého vzniku mluví, nebo zjistí, že je lidé nepotřebují, což lidé o sektách budou vědět už delší dobu.

Co dodat? Každodenní život s cháskou lidskou nás ubezpečuje, že debilizace společnosti je pro naplnění prvních tří scénářů nebo jejich libovolné kombinace podmínkou postačující. Nutná podmínka pro úspěch čtvrtého scénáře: lidé přestanou být lidmi.

Zdroj: František Koukolík, *Hospodářské noviny* – víkend, 4/7/2003

Tabulka 1

Kategorie dovedností	Příklady dílčích dovedností
Volba výchozího zdroje informací	<p>Žák dovede:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ podle účelu zvolit a vyhledat relevantní zdroj informací (např. relevantní encyklopedii, webové stránky, určitý druh novin či časopisů apod.) ▪ posoudit vypovídací hodnotu zdrojového textu ▪ určit důvod, proč daný text byl napsán ▪ formulovat důvod, proč daný text čte
Zpracování informací Žák vybírá, třídí, porovnává, interpretuje, zobecňuje, hodnotí ... informace získané z textu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podle účelu četby zvolit způsob čtení ▪ být při čtení aktivní (tj. např. klást si otázky, proč daný text čtu; rozmlouvat s autorem; odhadovat, co je obsahem další části textu) ▪ koncentrovat se na čtení, resp. na úkoly se čtením spojené (viz úkoly níže) ▪ po kurzorickém čtení stručně shrnout jeho obsah ▪ posoudit, do jaké míry se nadpis (struktura obsahu, resume, abstrakt, specifikovaný cíl) shodují s obsahem textu ▪ vystihnout podstatu i účel článku a navrhnout jeho název ▪ po opakovaném čtení formulovat hlavní myšlenky textu, porovnat je se svými názory i názory jiných autorů ▪ aplikovat vybrané myšlenky na jiný příklad ▪ vyhledat hlavní tvrzení a podpůrná tvrzení ▪ vyhledat klíčové teze či pojmy (např. tím, že vytvoří marginálie k jednotlivým odstavcům či odpovídá na zadané otázky) ▪ navrhnout chybějící otázky (např. v rozhovoru vystihnout podstatu odpovědí a poté formulovat otázky) ▪ uspořádat zjištěné informace podle zadání (např. do tabulky) ▪ posoudit, zda je text logicky strukturován či naopak rozčlenit text do smysluplných úseků ▪ zobecnit konkrétní informace ▪ nepřehlížet drobné poznámky mimo souvislý text stejně jako zápor ve větě či upřesňující slova (jen, pouze, alespoň, aj.) ▪ všimnout si skrytého významu mezi řádky ▪ posoudit, zda jsou tvrzení či citáty doloženy prameny ▪ posoudit, zda názor autora se opírá jen o jeho osobní zkušenosti či vychází z ověřených dat ▪ najít věcné chyby v textu ▪ porovnat různé typy textů na stejné téma (vyhledat rozdíly v přístupech, v hodnocení situace aj.) ▪ porovnat tvrzení (teze) na stejné téma a posoudit, v čem se liší
Další využití informací získaných četbou	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prezentovat zjištěné informace písemným či ústním způsobem ▪ převést informace ze souvislého textu do grafické podoby (např. do pojmové mapy, tabulky, plakátu, obrázku, komiksu) ▪ posoudit zkrácení prezentované informace vyplývající z grafického vyjádření

Rámeček 2: Boogie woogie v Bhútánu

Bhútánské království, mytická země hromového draka a poslední z nezávislých himálajských knížectví, se rozkládá mezi Tibetem a Indií. Po celá staletí se zarputile drželo politiky izolacionismu a dařilo se mu jít vlastní cestou. Vyjádřeno v HDP na hlavu, patří jeho šest set tisíc obyvatel k nejhudším na světě. Průměrný roční příjem činí 550 dolarů na hlavu, avšak to je zavádějící údaj, neboť zcela opomíjí fakt, že více než 85 % obyvatel Bhútánu je činných v samozásobitelském hospodářství a běžnou záležitostí je také směnný obchod. Bhútánci nehladovějí, chodí dobře oblečení a v jejich zemi prakticky neexistuje problém bezdomovců.

„Úspěch“ se zde definuje na základě ekologického, etického a duchovního rozvoje; mravnost stojí nad materiálním bohatstvím. Udržují se tu hodnoty buddhismu a zachovávají se tradice. V zemi aktivně funguje všech dva tisíce klášterů. *Diglam namžag*, prastarý kodex chování, je i dnes součástí školních osnov. Král Džigme Sengge Wangčhug tvrdí, že „důležitější než hrubý národní produkt je hrubé národní štěstí“.

Hospodářský rozvoj byl pečlivě regulován, aby nenarušil integritu hodnotového systému. Na rozdíl od sousedního Nepálu, který v roce 1998 vpustil do země pět set tisíc turistů, otevřel Bhútán ve stejném roce hranice pouhým šesti tisícům cizinců. Každý z nich byl seznámen s přísnými normami chování, k nimž patřil zákaz dávání spropitného a rozdávání cukrovinek i tužek, aby se nepodporovalo žebrání dětí. Nevyužit zůstal i další důležitý zdroj možných příjmů – kácení lesů pro komerční účely, protože by způsobil příliš velké škody na životním prostředí a v bhútánském buddhismu je kladen velký důraz na harmonické soužití s přírodou. Jak řekl ministr plánování C. Dordže: „Nebudeme pospíchat s nekritickým přijímáním všeho, co je moderní. Budeme čerpat ze zkušeností těch, kteří šli cestou rozvoje před námi, a provedeme modernizaci s obezřetností a rychlostí, jež odpovídá našim schopnostem a potřebám. Proto se budeme snažit uchovat si svoji kulturu, tradice, hodnotový systém i instituce.“

Avšak chapadla globálního kapitalismu dosáhnou daleko a dosáhla i do Bhútánu – ani zde nebylo úniku před jednokilowattovými signály satelitních vysílačů, přijímanými tisíci parabolických antén, jež se v posledních letech objevují mezi modlitebními mlýnky a praporky, kterými je krajina poseta.

Vliv Západu je patrný již nyní. Zápasy NBA, které si král nechal poslat z New Yorku, nahradily v Bhútánu lukostřelbu, jež je zde národním sportem. Panoramatický výhled na Himálaj soutěží o přízeň diváka s televizní show *Boogie Woogie*, sponzorovanou firmou Colgate. *Prátele*, *Teletubbies*, *BBC* a *CNN* baví, radí a informují. V klubech se střídají žhavé novinky od N'Sync a Britney Spears s retro hity osmdesátých let od skupin Wham nebo Culture Club. Do provozu byly uvedeny moderní telekomunikační systémy a psaní dopisů nahrazují e-maily, přestože se nejstarší z králových čtyř manželek, královna Taši Dordže Wangmo Wangčhug, pokusila zvrátit vývoj tím, že Bhútáncům nabídla deset dní poštovních služeb zdarma. Děti putují ke klášterům, modlí se a zapalují obětní svíce a máslové lampičky v tričkách s obrázky Spice Girls. Sedláci prodávají jablka, pomeranče, brambory a kardamom sousedům z Indie a Bangladěše za cizí měnu; v hlavním městě Thimphu je dvacet pět soukromých videopůjčoven.

A tak je infiltrován i Bhútán, poslední *Šangri-la*. Nebyl schopen odolat vymoženostem Západu a pokračovat v izolacionistické politice, a tak přijímá cizí vlivy. Za této situace se vynořuje celá řada otázek. Kolik zbývá času, než ...

Zdroj: HERTZOVÁ, N. (2003): *Plíživý převrat. Globální kapitalismus a smrt demokracie*. Nakladatelství Dokořán, Praha, s. 24–26.

Oprava článku M. Míčové Nová verze Bloomovy taxonomie

V minulém čísle Geografických rozhledů se v příloze k článku M. Míčové vyskytly u některých otázek a odpovědích na ně věcné chyby, za které se našim čtenářům omlouváme. Na tomto místě uvádíme opravené otázky a odpovědi.

1. Kanada a Austrálie (13. kolo, určeno pro 3. a 4. ročník SŠ)

Které z uvedených charakteristik platí pro Kanadu i Austrálii?

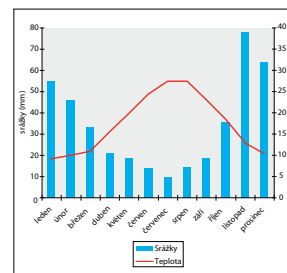
1. Jedná se o konstituční monarchii, jejíž hlavou je formálně britská královna. 38
2. Rozloha území státu převyšuje rozlohu všech zemí Evropské unie dohromady. 54
3. Nejvíce srážek spadne během roku na východním pobřeží země. 34
4. Na jejím území se nacházejí tundry i vlhké tropické lesy. 9
5. Většina obyvatel žije v západní třetině země. 21
6. Hlavní město není nejlidnatějším městem státu. 77
7. Území státu omývají vody tří oceánů. 31
8. Významnou položku zahraničního obchodu představuje vývoz dřeva, ropy a zemního plynu. 22

2. Klima měst (10. kolo, určeno žákům 9. ročníků ZŠ)

Obrázek (klimatogram) se týká jednoho města. Jsou na něm vyznačena množství srážek, které tam v průběhu roku spadly. Klimatogram dále obsahuje průměrné teploty vzduchu, jež tam naměřili v jednotlivých měsících roku. Která z následujících tvrzení odpovídají údajům klimatogramu?

1. První čtvrtletí roku je ze všech čtvrtletí nejbohatší na srážky. 7
2. Průměrná teplota je nejvyšší během našich letních prázdnin. 73
3. V listopadu spadne více srážek než v celém třetím čtvrtletí. 70
4. V prvním pololetí průměrná teplota stoupá a množství srážek klesá. 70
5. Ve druhém pololetí průměrná teplota klesá a množství srážek stoupá. 63
6. V každém ze tří nejsušších měsíců spadne méně než dvanáctina ročních srážek. 32

7. Ve druhém čtvrtletí spadlo více srážek než v lednu a v únoru dohromady. 17

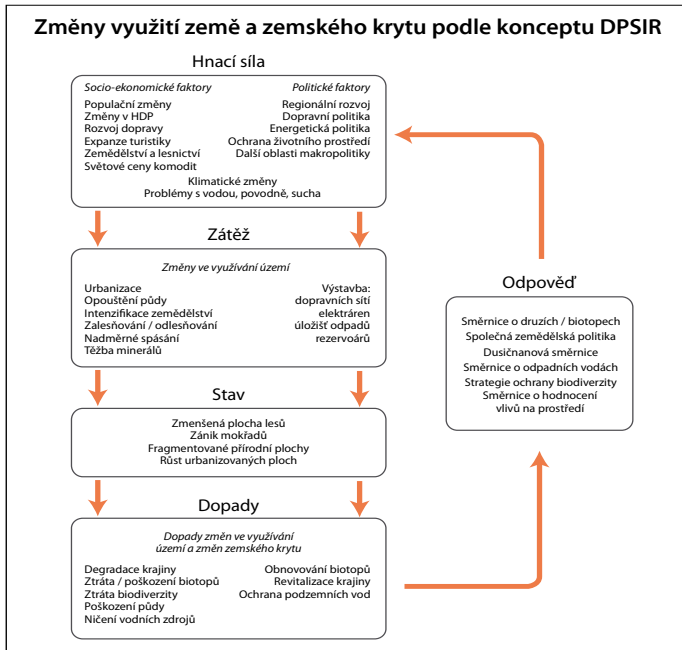
3. Zatmění Slunce (19. kolo, určeno žákům 9. ročníků ZŠ)

Dne 11. 8. 1999 nastalo úplné zatmění Slunce. Která tvrzení o tomto jevu jsou pravdivá?

1. Je to situace, kdy bude Slunce na obloze pro pozorovatele zcela překryto Měsícem. 76
2. Je to situace, kdy Země vrhá na Slunce svůj stín, který je pozorovatel zcela zakryje. 17
3. Tento den Slunce vůbec nevyjde na obzor. 4
4. Ve stejnou dobu, kdy vhodně umístěný pozorovatel na Zemi pozoruje zatmění Slunce, by vhodně umístěný pozorovatel na Měsíci mohl pozorovat zatmění Země. 44
5. Při úplném zatmění se Země ocitne na úsečce mezi Sluncem a Měsícem. 20
6. Při úplném zatmění se Slunce ocitne na úsečce mezi Zemí a Měsícem. 19
7. Úplné zatmění Slunce je pozorovatelné vždy jen z jedné polokoule Země – na opačné polokouli nastává ve stejné době zatmění Měsíce. 28

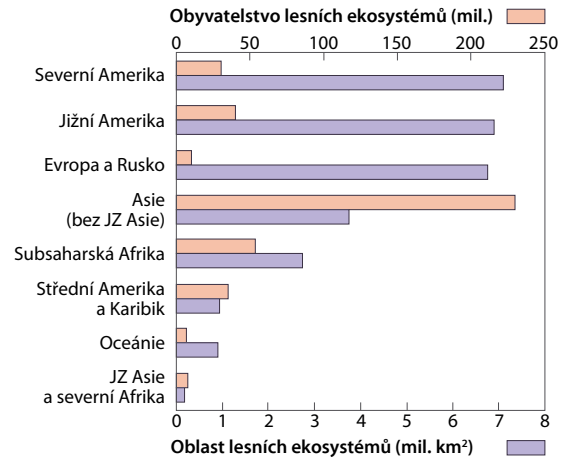

Globální změny a Land use

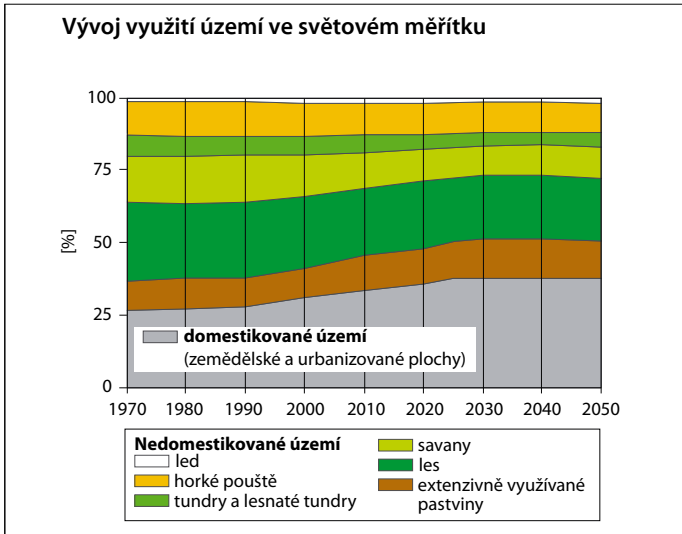

Vysvětlení grafu v textu I. Bička Globální změny a Land use na str. 22–23

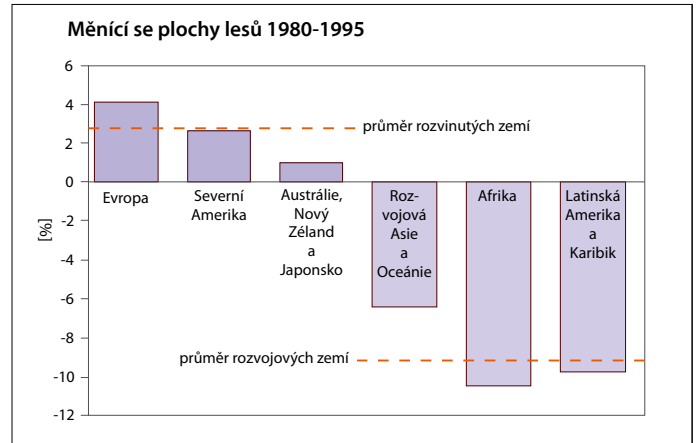
Plochy lesů a lidé, kteří zde žijí (2000)

1. V kterém makroregionu připadá největší plocha lesů na jednoho obyvatele, v kterém je tato plocha nejmenší?
2. Které typy lesních formací můžeme nalézt v Asii? Existuje makroregion s ještě pestřejší skladbou lesních formací? Pokud ano, který to je?

1. Odvoďte z grafu podíl vybraných kategorií využití půdy v jednotlivých letech a vytvořte tabulku podílů ploch.
2. Která z kategorií kumulativního grafu nejvíce narůstala, která naopak zaznamenala největší pokles?

Grafy jsou převzaty a upraveny podle MOLDAN, B. (2001): *Ekologické dimenze udržitelného rozvoje*. Karolinum, Univerzita Karlova Praha, s. 102.
 NÁTR, L. (2006): *Rozvoj trvale neudržitelný*. Karolinum, Univerzita Karlova Praha, s. 102.

1. Uveďte příklady k jednotlivým hlavním problémům uvedeným v grafu.
2. Vytvořte schéma vzájemných vztahů uvedených hlavních problémů globálního rozsahu, použijte minimálně polovinu vybraných problémů. Schéma zašlete na adresu redakce Geografických rozhledů, nejlepší z nich zveřejníme a jeho autory odměníme cenami z Nakladatelství České geografické společnosti.